

L'activitat artística del Monestir de Ripoll durant l'edat mitjana

per
Xavier Barral i Altet

Els estudis sobre l'art del Monestir de Ripoll evoquen noms i il·lusions de les lletres i de l'erudició catalanes. Als de Josep M.ª Pellicer, Mossèn Gudiol i Cunill, J. Pijoan i J. Puig i Cadafalch, s'afegeixen els de J. Gudiol, J. Ainaud de Lasarte i sobretot el de Ms. Eduard Junyent. Les publicacions dedicades al monestir són molt nombroses i això ha contribuït que el nostre coneixement de la seva història i el seu art hagin millorat sensiblement durant els últims decennis.

La legendària fundació del monestir per Jofre el Pilós guarda, per a l'investigador, complicats misteris arqueològics, malgrat els aclariments històrics que va aportar Ramon d'Abadal. S'ha d'arribar a la tercera consagració de l'any 977 per tenir alguna informació precisa sobre l'arquitectura i la decoració de l'església monàstica. La basílica monumental estava probablement dotada ja de cinc naus i possiblement adornada amb uns bellíssims capitells del tipus anomenat califal, del qual s'han conservat altres exemplars a Catalunya. No sabem si l'església del segle tenia pintures murals.

Després d'aquesta basílica una altra és consagrada per Oliba, abat de Ripoll i de Cuixà, l'any 1032. La personalitat de l'abat Oliba (del qual s'ha celebrat l'any 971 el mil·lenari del naixement) i el seu prestigi, així com la seva importància política i cultural en l'estat feudal naixent que era Catalunya, varen ser les raons de l'impuls renovador que va saber donar al monestir a principis del segle XI. Això no obstant, i contra el que alguns creuen, no tot el que avui es conserva en peu del monestir de Ripoll pertany als treballs d'Oliba. Sabem que ell va fer construir, com a mínim, el creuer i els cinc absis que avui veiem a Ripoll. Probablement va conservar íntegre l'essencial de les cinc naus de l'església anterior.

L'activitat constant de l'abat Oliba no es reduirà sols a la reconstrucció i engrandiment de Ripoll, sinó que es farà sentir per tot Catalunya mitjançant la construcció d'altres edificis, com per exemple el de la catedral de Vic.

Poc més d'un segle més tard, durant la segona meitat del segle XII, el monestir de Ripoll coneixerà un altre moment de prosperitat econòmica, comparable únicament al període d'Oliba. És el moment en què el taller d'escultura *exerceix una influència considerable a tota la Catalunya del nord*. Es construeix la meravellosa portada de la basílica en la qual els artistes varen saber expressar amb imatges concretes la visió d'una teofania romànica.

A la part superior de la portada, el Totpoderós assegut en un tron beneeix i presenta un llibre, voltat d'àngels, dels símbols dels evangelistes i dels ancians de l'Apocalipsi. En el registre inferior, un grup de sants alaba el Se-

Ripoll. - Personatge entre dos lleons.

nyor. En els dos registres següents hi ha representacions de l'Antic Testament. A la dreta escenes del cicle de l'Exode i a l'esquerra episodis del llibre dels Reis. Varen ser precisament les escenes d'aquests registres les que varen permetre a Josep Pijoan de descobrir, a principis del nostre segle, que els escultors que les havien fetes s'havien inspirat directament en una de les biblias romàniques il·lustrades en el monestir i que tenien probablement a mà a la biblioteca.

Les parts baixes de la portada presenten dues sèries de grans personatges dessota d'arcades i escenes diverses, com grups de guerrers i d'animals. Emmarcant la porta pròpiament dita, en el centre de la composició, hi trobem escenes de la vida de Caïn i Abel, de les històries de Jonàs i de Daniel, també les representacions dels apòstols Pere i Pau i dels mesos de l'any.

La complexitat de les fonts, textos o imatges, dels artistes que van treballar en aquesta gran realització és evident quan s'analitza el programa iconogràfic de la portada. Aquesta està composta copiant l'esquema monumental dels arcs de triomf romans, la façana de Ripoll ve a ser una gran composició dedicada a la glòria del Crist. Així, la imatge monumental de la Majestat divina, entre els símbols dels evangelistes i els ancians de l'Apocalipsi, acompanyada pels apòstols i pels sants que el glorifiquen, s'integra en un programa més ampli i complex. El dogmatisme encausa la iconografia triomfal i totes les mirades dels personatges convergeixen vers la imatge superior que domina la façana.

Ripoll. - Base d'una columna lateral.

Però aquesta no va ser l'única obra monumental feta a Ripoll durant la segona meitat del segle XII. La galeria nord del claustre actual pertany també a aquest moment, amb una interessantíssima sèrie de capitells esculpits en pedra local que poden atribuir-se a l'època de l'abat Berga (1172-1206); la prova d'això és la seva figura esculpida en uns dels pilars angulars del claustre. A l'interior de l'església, un baldaquí monumental que cobria l'altar, del qual es conserven en el Museu de Ripoll unes magnífiques bases ornamentades i alguns sepulcres varen ser obra dels mateixos tallers; per no dir dels mateixos escultors.

Contemporanis de la façana i del claustre deuriem ser les pintures que adornaven l'església i que encara es veien durant el segle passat. Recentment han estat descoberts alguns fragments de policromia, desgraciadament molt pocs, darrera de la façana esculpida.

Probablement, correspon al mateix moment la volta de canó de la basilica que va substituir l'antiga coberta de fusta. Un mosaic romànic singular i poc corrent a Catalunya ornava el terra del presbiteri. La seva decoració presentava una sèrie de cercles amb animals, formant un mo-

numental bestiari, semblant als que es troben a França o Itàlia. El Museu de Ripoll presenta alguns trossos d'aquest mosaic, els únics conservats, junt amb un dibuix d'en Rogent.

El focus artístic de Ripoll durant el segle XII incloïa també l'important **scriptorium** i la monumental biblioteca, així com importants tallers d'escultura i pintura sobre taula (fusta).

Això no obstant, aquest moment artístic serà efímer. A partir de la primera meitat del segle XIII el centre polític del país es desplaçarà vers els monestirs del sud de Catalunya i el de Ripoll iniciarà una vida més silenciosa i obscura. A finals del període gòtic es completarà el claustre i serà substituïda la volta de la basílica. Durant els segles XVIII i XIX se suprimiran dues naus. L'any 1835 un gran incendi marcarà l'inici d'un moment llarg de destrucció i d'abandó.

Es a través de la iniciativa del bisbe Morgades i de l'arquitecte Elies Rogent que s'empenirà, durant l'últim quart del segle XIX, la restauració del monestir. Enmig del fervor popular romàntic i nacional, es cobrirà l'església que presentava la volta caiguda, es reconstruirà el

claustre i en general s'intentarà de donar al conjunt un aspecte més digne. Restauració important, criticada però eficaç, que contribuirà a frenar la dispersió i el robament de les obres d'art del monestir. La façana comença a deteriorar-se més o menys aleshores amb aquella malaltia de la pedra de la qual tant s'ha parlat i a la qual encara no s'ha sabut trobar un remei plenament eficaç.

Aquesta va ser, resumida en poques línies, la història de la producció artística d'un dels monestirs catalans que més varen marcar la pauta en la història de l'art del sud del Loira. A les nostres regions els monestirs varen ser renovadors en l'arquitectura durant el segle XI i en l'escultura i pintura durant el XII. Programes iconogràfics ambiciosos a les façanes i pintures murals varen acompanyar la construcció de grans claustres amb capitells historiatos. L'art de Ripoll sabrà irradiar la seva influència des de Sant Joan de les Abadesses fins a Vic. Això no obstant, com era corrent al sud de França i a Catalunya, aquest art ignorarà encara, a mitjan segle XII, fins i tot durant la segona meitat, el gran descobriment gòtic que en el mateix moment o poc abans havien fet les catedrals del nord de França.

